

Endokrinológia

Pajzsmirigyműködés

Endokrinológiai tesztek 2/3-a

1925 tiroxin szerkezetének megismerése

hyperthyreosis

hypothyreosis

Orvosi beavatkozást igényel, folyamat
jellegét ismerni kell

diagnosztika

Ok:

1. **Primer** hyper/hypothyreosis: pajzsmirigy működészavar
2. **Szekunder** hyper/hypothyreosis: szabályozási zavar

Biológiai funkcióik:

- Alap anyagcsere fokozása
- Idegi fejlődés
- Szexuális érés
- Adrenerg aktivitás (szívfrekvencia, miokardiális kontraktilitás)
- Fehérjeszintézis
- Szénhidrát metabolizmus
- Koleszterin, triglicerid anyagcsere
- Ca^{2+} és PO_4^{3-} anyagcsere

Pajzsmirigyműködés szabályozása

TSH: Thyreoid Stimulating Hormone

Ha szintje normális majd mindig normális pajzsmirigyműködés
(**euthyreosis**)

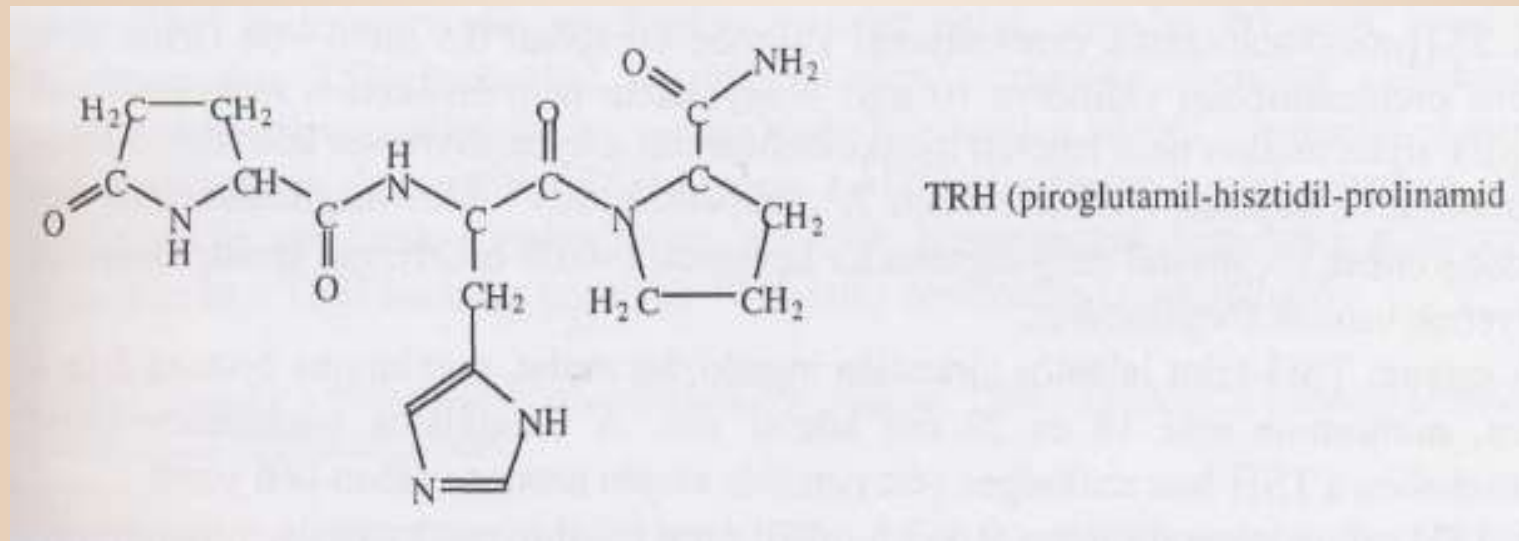
Pajzsmirigy diagnosztikában
kiemelt fontosságú!

Tireotróp hormon: rövid féléletidejű, 28 kDa glikoprotein

TSH szintézis és kibocsátás regulációja

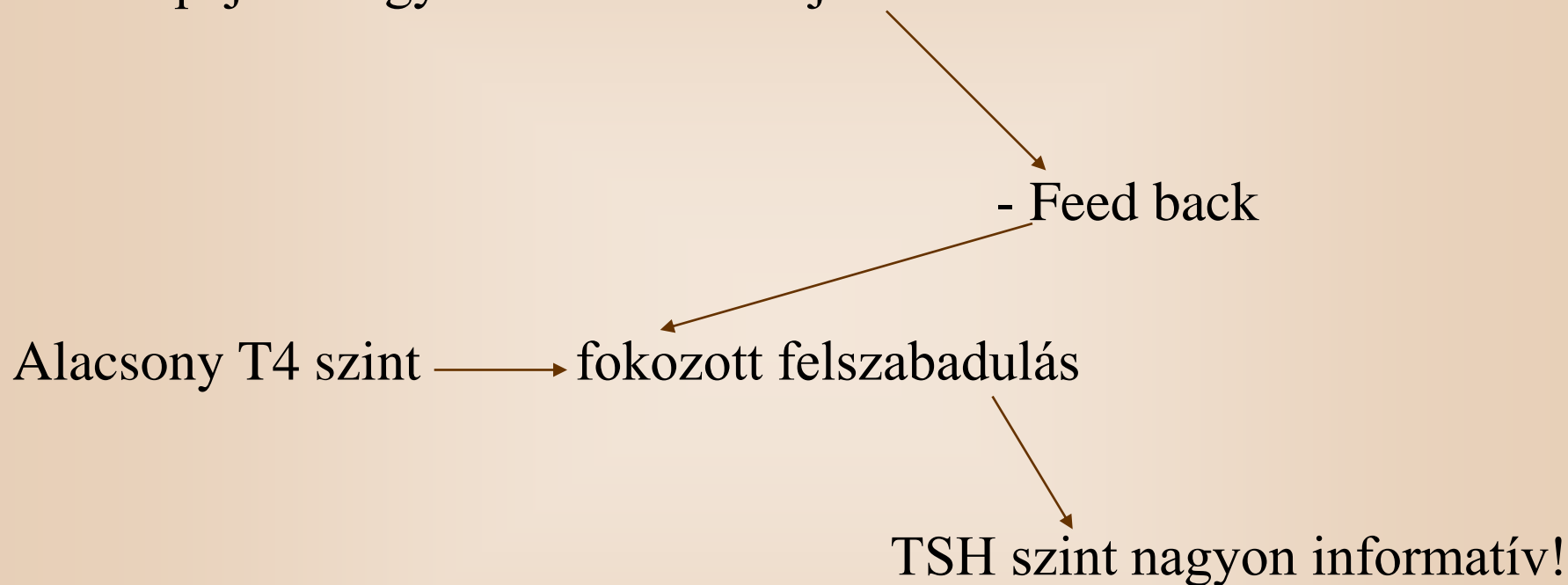
Szintézis: TRH: Thyreoid Releasing Hormone (hypothalamus neuroszekrétum)

Tripeptid

TSH kibocsátás:

1. Szintézis sebesség függő
2. A pajzsmirigyhormon T4 szintjétől

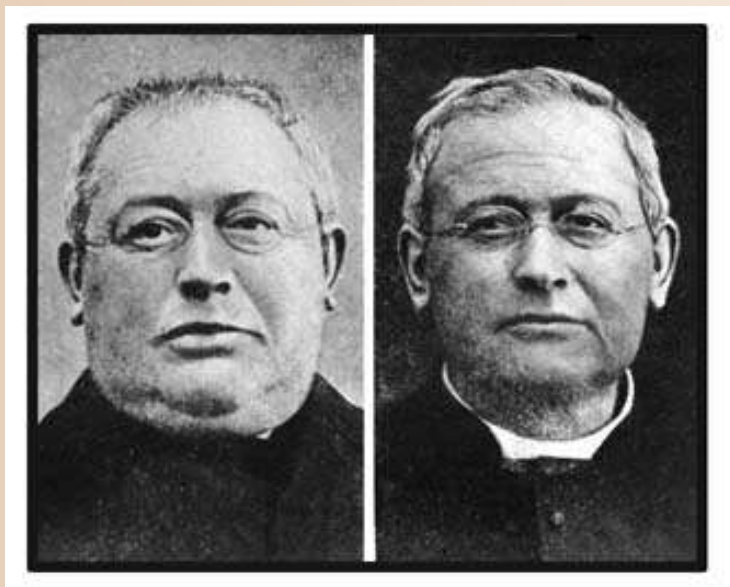
Hyperthyreosis: alacsony TSH

Hypothyreosis: magas TSH

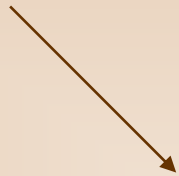
} Szint, normális hypophysis működés esetén

Abonormális hypophysis működés:

1. Alacsony TSH szint: hypophysis szövetpusztulás
2. magas TSH szint: az emelkedett pajzsmirigy hormon szint nem veszi vissza a TSH kibocsátást. Pl.: elülső lebeny adenoma

Graves-Basedow-kór: stimuláló hatású autoantitestek kapcsolódnak a pajzsmirigy folliculussejtek TSH receptorához

TSH szint alacsony

Robert James Graves

Carl Adolph von Basedow

TSH meghatározás: korábban RIA, újabban nem –radioaktív immunassay

TSH koncentrációja: IU

1 IU = 20 mg referenciakészítmény

1 mIU = 20 μ g napi gyakorlatban

TSH szint cirkadian ingadozás

- maximuma: 2-4 óra hajnalban

- minimuma 18-22 óra este

Összehasonlítás ismételt vizsgálatoknál!

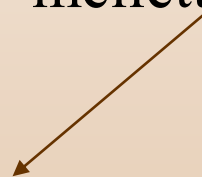
14.1. táblázat. TSH-T₄ értékek és pajzsmirigyfunkció

TSH-koncentráció	Pajzsmirigy-hormon koncentráció		
	alacsony	normális	magas
alacsony (< 0,1 mU/l)	hypophysis elülső lebeny működészavara		pajzsmirigy- hiperfunkció miatt másodlagosan (Basedow-kórban is)
0,1–0,3 mU/l			hyperthyreosis?
normális (0,3–3,5 mU/l)		euthyreoid állapot	
3,5–10 mU/l	hypothyreosis?	hypophysis adenoma?	
magas	pajzsmirigy- hipofunkció miatt másodlagosan		hypophysis adenoma, ectopiás TSH-termelés (tumor)

0,1-0,3 mU/l enyhén csökkent

3,5-10 mU/l enyhén emelkedett

TSH szint kóros pajzsmirigy szint mellett nehezen értelmezhető

TRH „terheléses” vizsgálatok

Beteg előkészítése: 1 héttel vizsgálat előtt minden gyógyszer kezelést felfüggeszteni

Vizsgálat

Reggel éhgyomorra kell elvégezni

1. Bazális TSH, FT4 szint meghatározása
2. I.V. 200 μ g TRH lassú adagolása
3. Vérvétel 30 és 60 perc múlva, TSH FT4 meghatározása

Eredmények és értelmezésük

1. Normális reakció:

30 perc: bazális TSH szint 5-10-szerese (maximum érték)

2. Magas FT4 szint mellett TSH alig emelkedik

(A legújabb vizsgáló módszerek mellett a TSH érzékenyen mérhető)

Kezdődő hyperthyreosis

3. Nagyfokú TSH kiugrás

Korai elsődleges hypothyreosis

4. A **hyperthyreosis kizárható**, ha TRH adására **normális TSH szint emelkedés** tapasztalható

Születést követő szűrővizsgálat

Vele született hypothyreosis: kritériuma: 20 mU/l feletti TSH

Azonnali kezelés

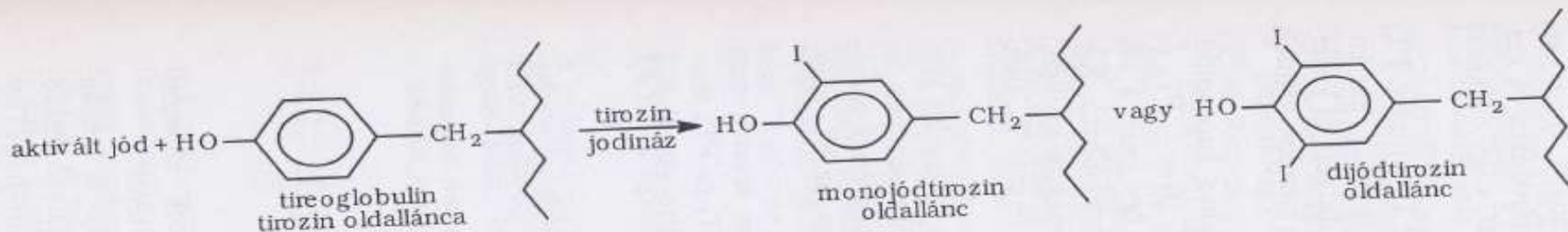
Pajzsmirigy hormonok

Aromás gyűrűn jódozott tirozinszármazékok

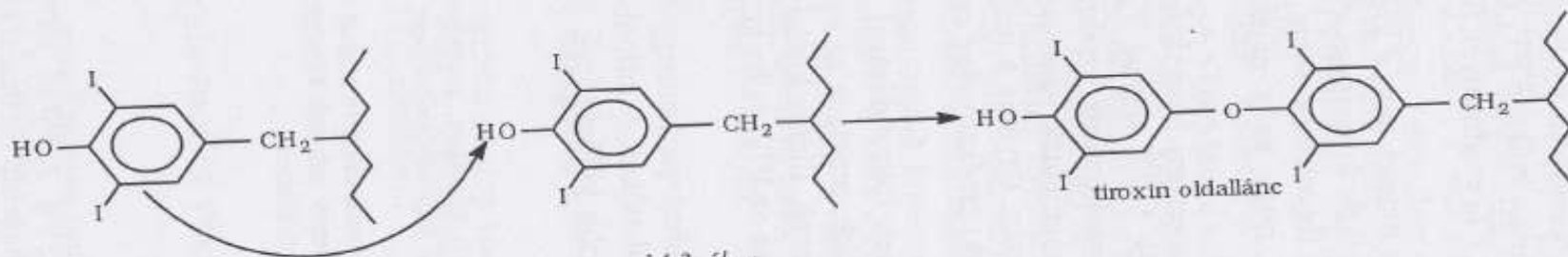
A szervezetbe kerülő jódot a pajzsmirigy aktív folyamat során felveszi

3-4 nagyságrenddel nagyobb jódszint

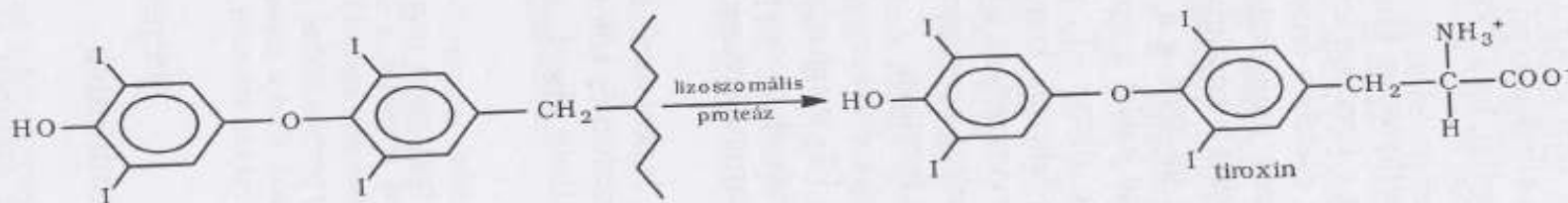
$\left. \begin{array}{l} \text{ClO}_4^- \\ \text{SCN}^- \end{array} \right\}$ a jódfelvételt gátolják $\longrightarrow$ pajzsmirigyműködés gátlása

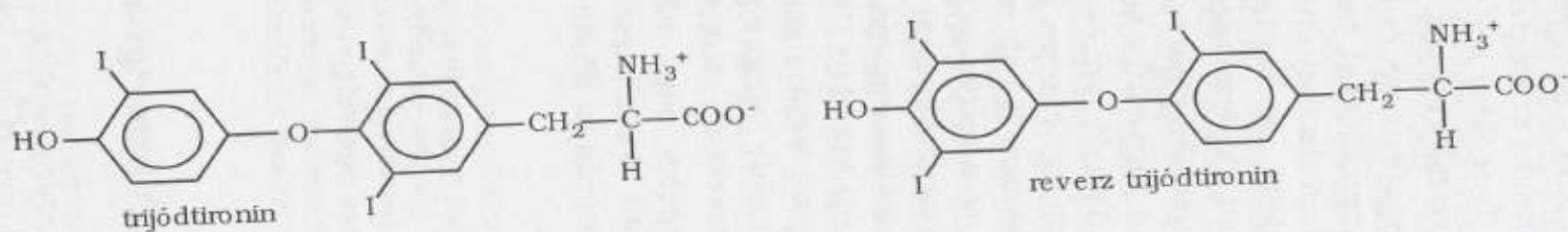
14.2. ábra

14.3. ábra

14.4. ábra

~ 100 $\mu\text{g}/\text{nap}$ tiroxin (T_4)

dejodinálás

T_3 trijód-tironin: 5-6-szor nagyobb hormonhatás

TSH és FT4 koncentráció: **fordított arányosság**

Általában nincs szükség FT3 meghatározásra

Kivétel: TSH, FT4 eredmények csökkent/fokozott konverzióra utalnak

A keringésben 98-99%-ban fehérjéhez kötődnek (T4, T3).

A hatást a maradék 1-2% fejt ki: szabad hormon: **FT4, FT3**

Hormonkötő fehérjék meghatározása

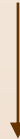

Pajzsmirigy autoantitestek

Antitest

- mikroszómális peroxidáz ellen
  - tireoglobulin ellen
  - hormonok ellen
- } hypothyreosis

-pajzsmirigy tüszősejtek TSH receptorai ellen

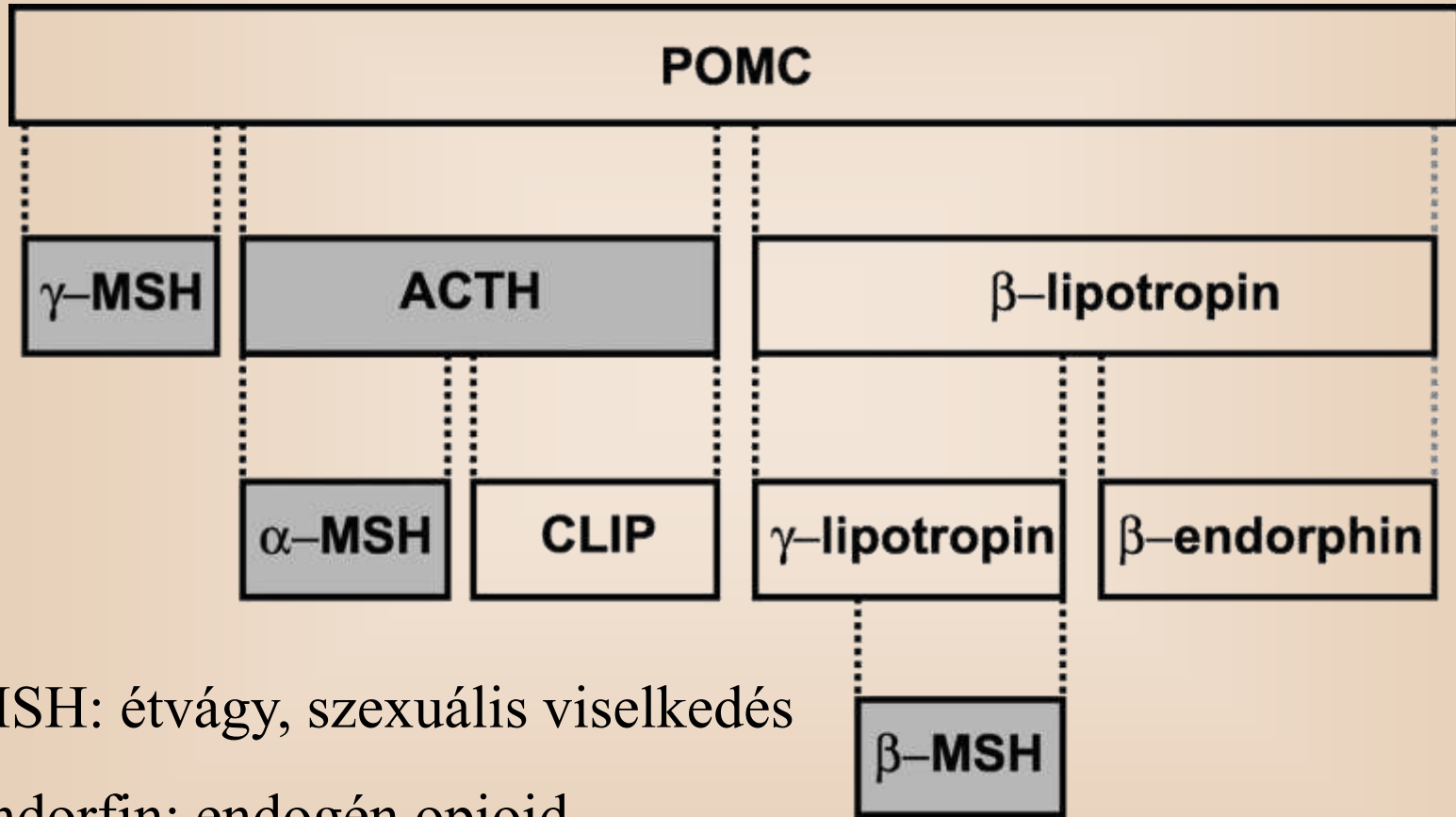
Basedow-kór

TSH szabályozás kiesése: állandó szintű T4, T3 szintézis

<i>Klinikai állapot</i>	<i>Szabad T3</i>	<i>Szabad T4</i>	<i>Bazális TSH</i>	<i>TSH-emelkedés TRH adása után</i>
euthyreosis	normális	normális	normális	normális, kezdődő hyperthyreosisban fokozott (!)
struma, euthyreosis kezelés nélkül	normális	normális	emelkedett	fokozott
struma, euthyreosis, szuppressziós kezelés során	normális	normális	csökkent	elmarad
primer hypothyreosis	kezdetben normális, majd csökkent	csökkent	emelkedett	fokozott
szekunder hypothyreosis	kezdetben normális, majd csökkent	csökkent	csökkent	elmarad
hormonpótlás során	normális, esetleg emelkedett	normális, esetleg emelkedett	normális, esetleg csökkent	normális
primer hyperthyreosis	emelkedett	kezdetben normális, majd emelkedett	csökkent	elmarad
szekunder hyperthyreosis	emelkedett	kezdetben normális, majd emelkedett	emelkedett	elmarad

ACTH: Adrenocorticotrop Hormon

POMC: Proopiomelanocortin (241 aminosav)

α -MSH: étvágy, szexuális viselkedés

β -endorfin: endogén opioid

POMC termékek: általános stressztűrés, adaptáció

Fáradtság, fájdalomtűrés

ACTH: 39 aminosav

ACTH termelés

CRT: Corticotropin Releasing Factor (Hormon)

Több hormon közös biológiai hatása

Glükokortikoid hormonok (főleg kortizol) – feed back szabályozás

diurnális ingadozás:

legmagasabb: 4-8 h

legalacsonyabb: 21-22 h

ACTH emelkedés:

-Stressz

-Műtéti trauma

-Lázkeltő anyagok

-Vérzés

-Hypoglikémia

ACTH meghatározás

Immunassay

Rövid féléletidő (~5 perc)

Azonnali hűtés, vizsgálatig fagyaszttva
tárolás

Stresszhelyzetben 10x-es szintemelkedés

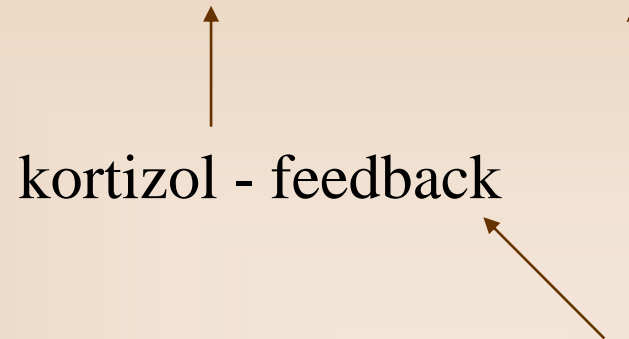
Indikáció: mellékvese hiperfunkció gyanú

1. Autonóm glükokortikoid termelő tumor (Cushing szindróma)

ACTH szint nem kimutatható

2. Adenohypophysis fokozott működése okozta Cushing-szindróma

Kis mértékben emelkedett ACTH szint

ACTH és kortizol eredményeket össze kell vetni!

3. Primer mellékvese elégtelenség

Emelkedett ACTH

4. Szekunder mellékvese elégtelenség

Csökkent ACTH

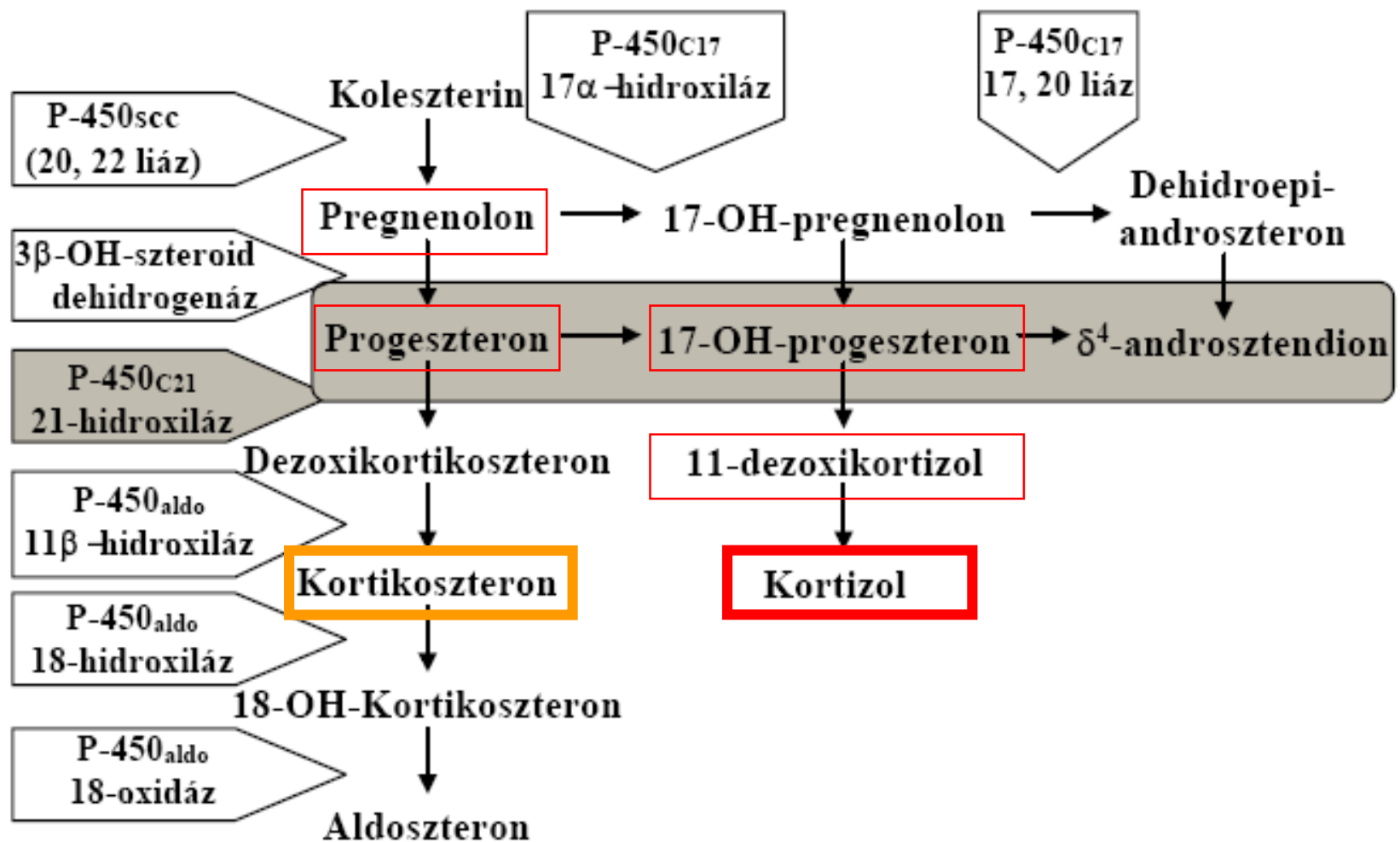
5. Csökkent ACTH, kortizol

Fokozható CRF adásával

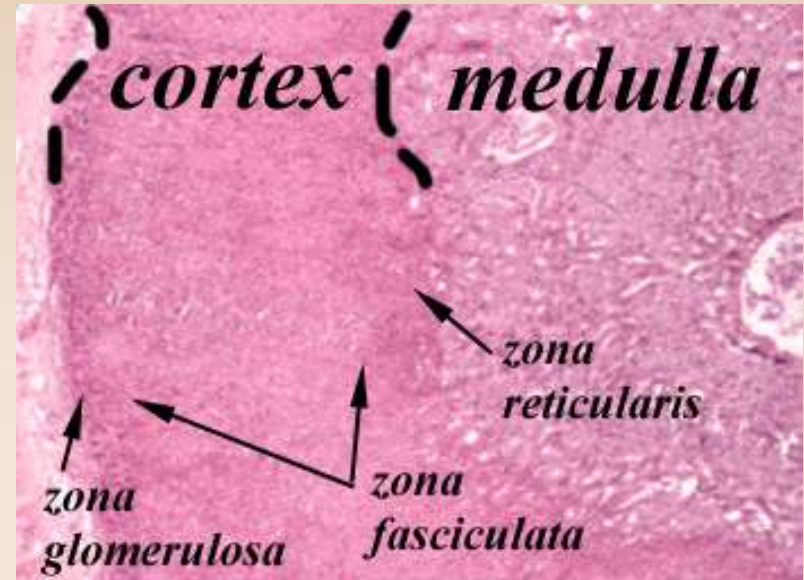
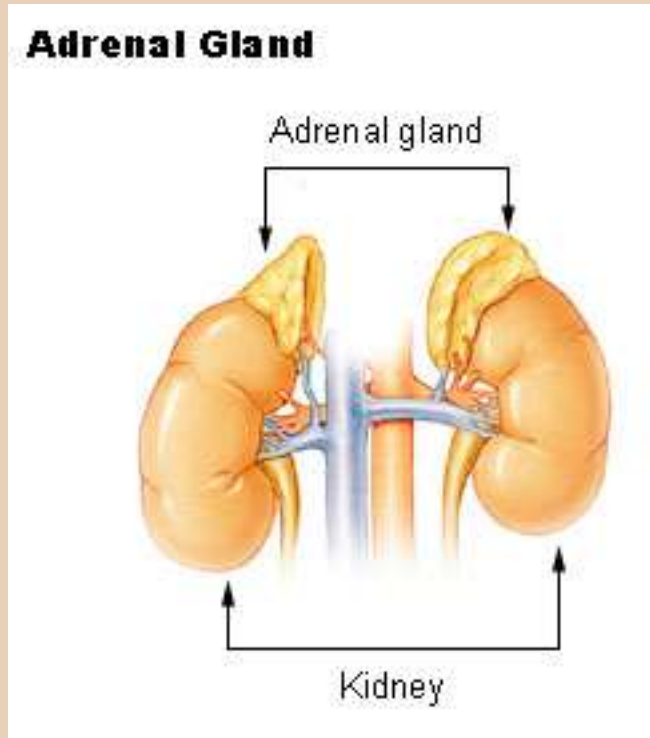

Hypothalamus
rendellenesség

Glükokortikoidok

Szintézis helye: mellékvesekéreg zona fasciculata

Szabályozó: ACTH

Szállítás a plazmában:

90% transzkortin fehérjéhez kötve

7% albuminhoz kötve

3% szabad → aktív

A transzkortin mennyiségét befolyásolja:

-Terhesség

-Ösztrogén kezelés

-Elhízás

-Orális fogamzásgátlók

-Éhezés

-Fehérjevesztés

szabad kortizol-szint változás

Glükokortikoid hatás —————> Intermediér anyagcsere

Vércukorszint emelkedése

Glükoneogenesis stimulációja

Glüoplasztikus aminosavak mobilizálása

fehérje katabolizmus

Immunszupresszív kötőszöveti reakciók, sebgyógyulás, hegesezés gátlása

Referencia-meghatározás: GC-MS, HPLC

Rutin meghatározás: immunassay

diurnális ingadozás: 8h-kor 5-25 $\mu\text{g/dl}$, éjfélkor: $< 5 \mu\text{g/dl}$

Stressz-stresszelmélet

Megfigyelés: különböző káros hatások
azonos válaszreakciót váltanak ki.

Tünetek: mellékvesekéreg állomány
megnövekszik

Selye János

Kísérletes inzultusok:

- kémiai ártalom
- Sérülés
- Sebészeti beavatkozás
- Égés
- Fertőzés
- Nagyobb izomtevékenység
- Hideg
- vérveszteség

ACTH, glükokortikoid szekréció fokozódása

CRH – neuronok aktiválását az idegrendszer végzi

Az afferens idegek megszakítása megakadályozza a folyamatot

STRESSZ

STRESSZOROK

Nem letális terhelés + mellékvese abláció = halál

CRH-ACTH- glükokortikoid rendszer
szerepe a stressz-kezelésben

Feltételezett hatásmechanizmus: A túlzott válaszreakció tompítása

Cushing-szindróma

Cushing-kór: adenohypophysis
kortikotróp adenomás beteg leírása

ACTH túltermelés

Glükokortikoid (kortizol) túltermelés

- Megnő az ACTH pulzálás amplitudója
- megszűnik a diurnális ritmus
- nem érvényesül a kortizol - feed back gátlás

Harvey Cushing

A többi magas glükokortikoid szinttel járó rendellenesség: **Cushing szindróma**

További okok lehetnek:

1. CRH túltermelés
2. Kortizol túltermelés
3. Kortizol túladagolás (iatrogén ártalom)

→ **Fokozott fehérjelebontás** (glükoneogenezis fokozódása)

Izomsorvadás, gyengeség

→ **Fokozott lipolízis a végtagokon, bőr alatti zsírszövetben**

Ezzel szemben: arc

nyak

törzs

} elhízása

Holdvilág arc

**Centrális
elhízás**

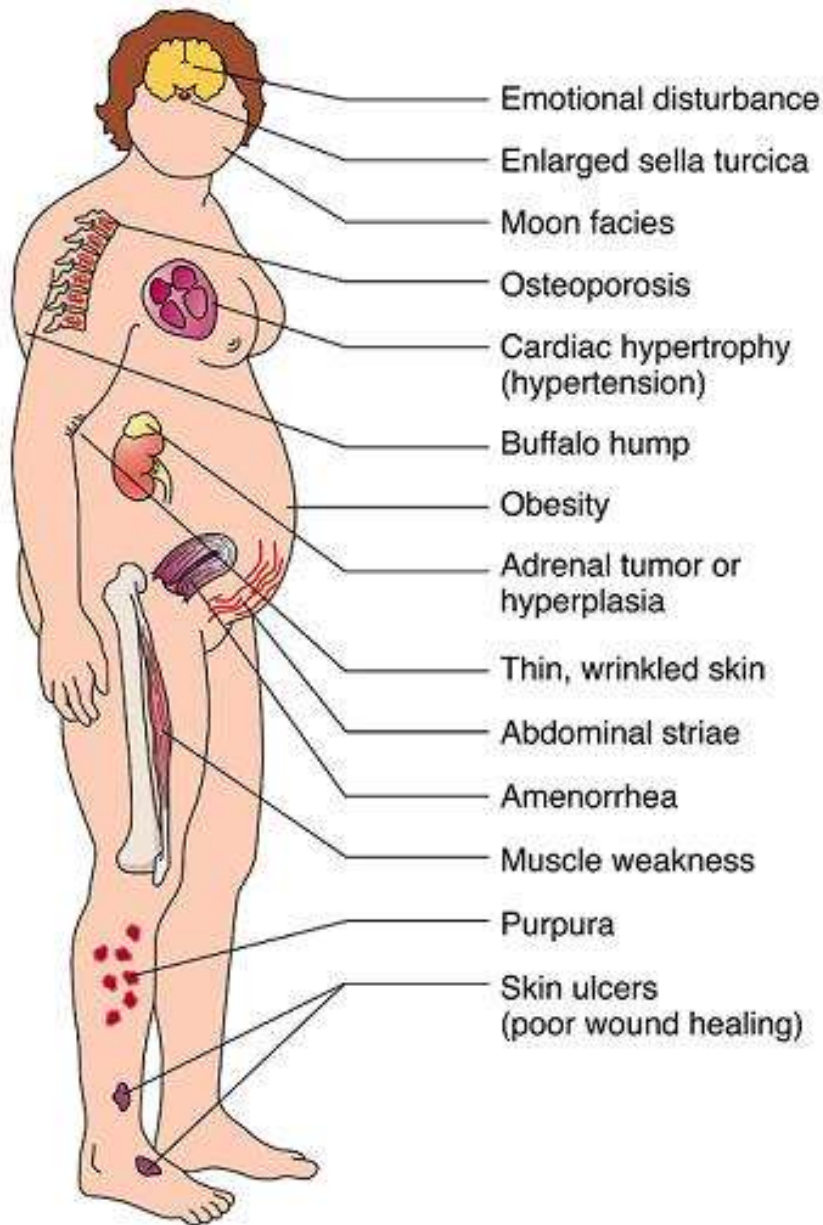
Feltételezett ok: hyperglükémia

Fokozott
inzulinszekrécio

Szövetek inzulin rezisztensek

Hiperglükémia,
IGT

- Elvékonyodott bőr → erek előtűnnek
- sérülés után lassú sebgyógyulás
- Artériás vérnyomás-emelkedés (mineralokortikoid hatású glükokortikoidok)
  - ↑
normális aldoszteron szint

Primer

Szekunder

Tercier

Differenciáldiagnosztika
párhuzamos ACTH
meghatározással,
szupressziós tesztekkel

Medstudents - <http://www.medstudents.com.br>

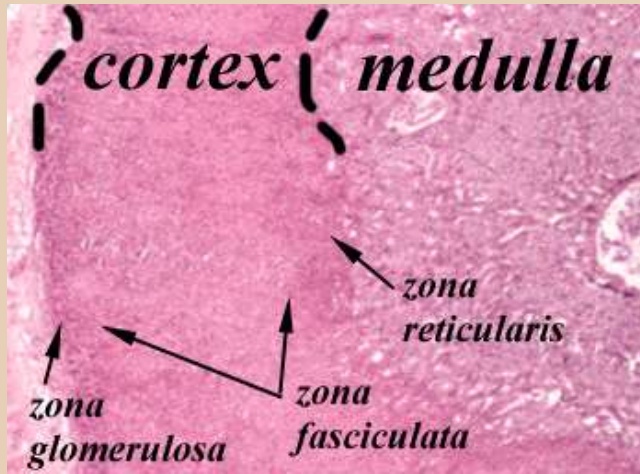

Addison's disease:

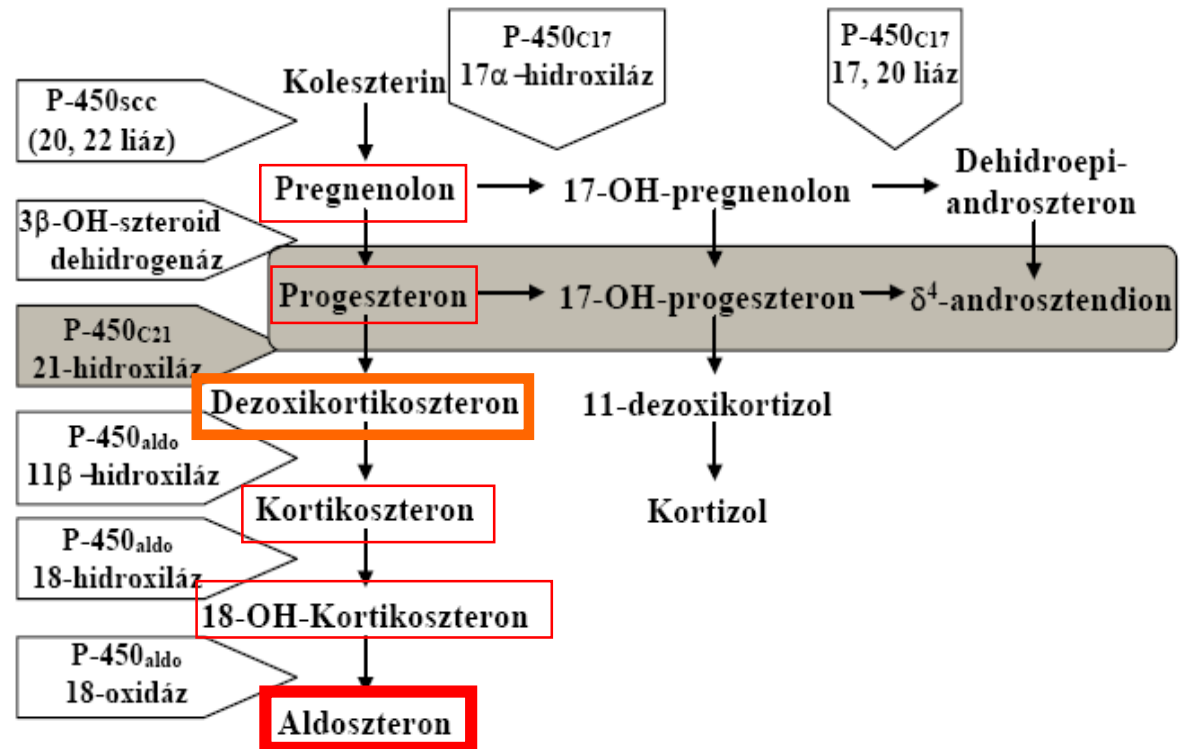
Mineralokortikoidok

Szintézis helye: zona glomerulosa

Legfontosabb képviselő: aldoszteron

Szintézisútvonal:
szteroidképződés
C21-es útvonala

Mineralokortikoid szabályozás: renin – angiotenzin – aldoszteron rendszer

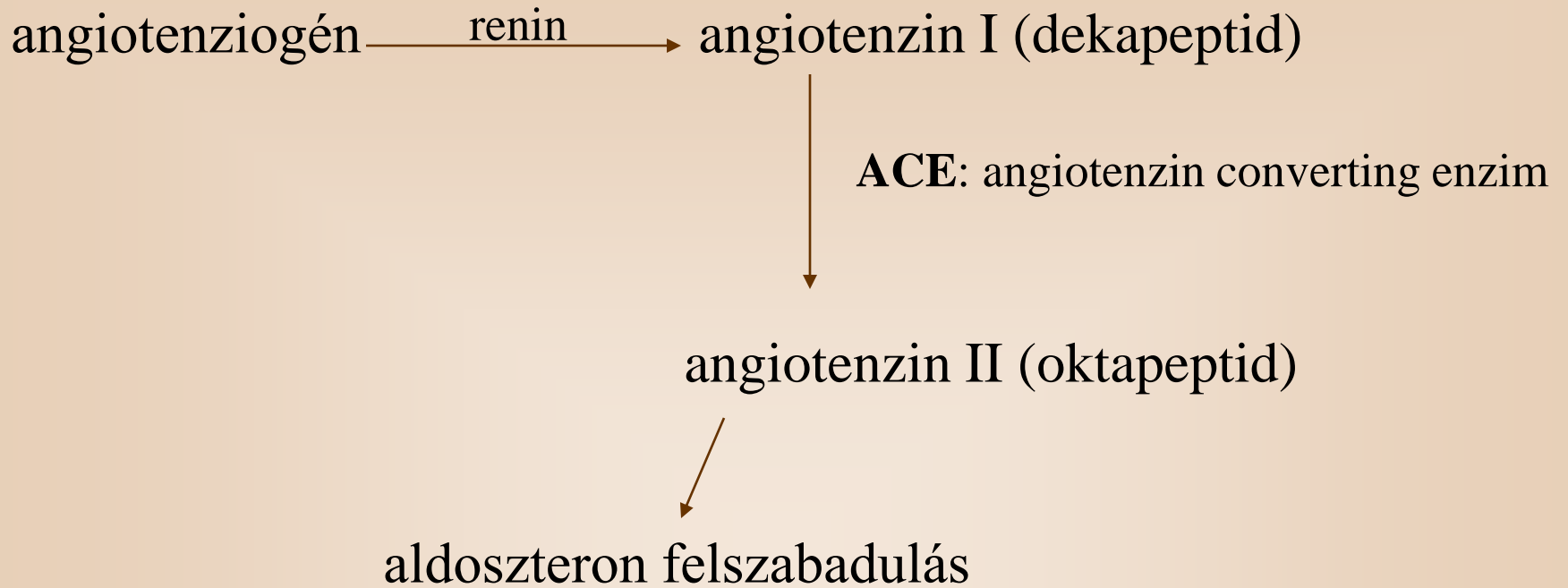
Látszólag független az ACTH – CRF rendszertől!

Renin

Termelődés helye: vese juxtaglomerularis apparátus

prorenin renin

- vértérfogat csökkenése
- Hiponatrémia
- Vese vérátáramlás csökkenése
- stressz

Distalis tubulus

Feladata: összetételbeállítás

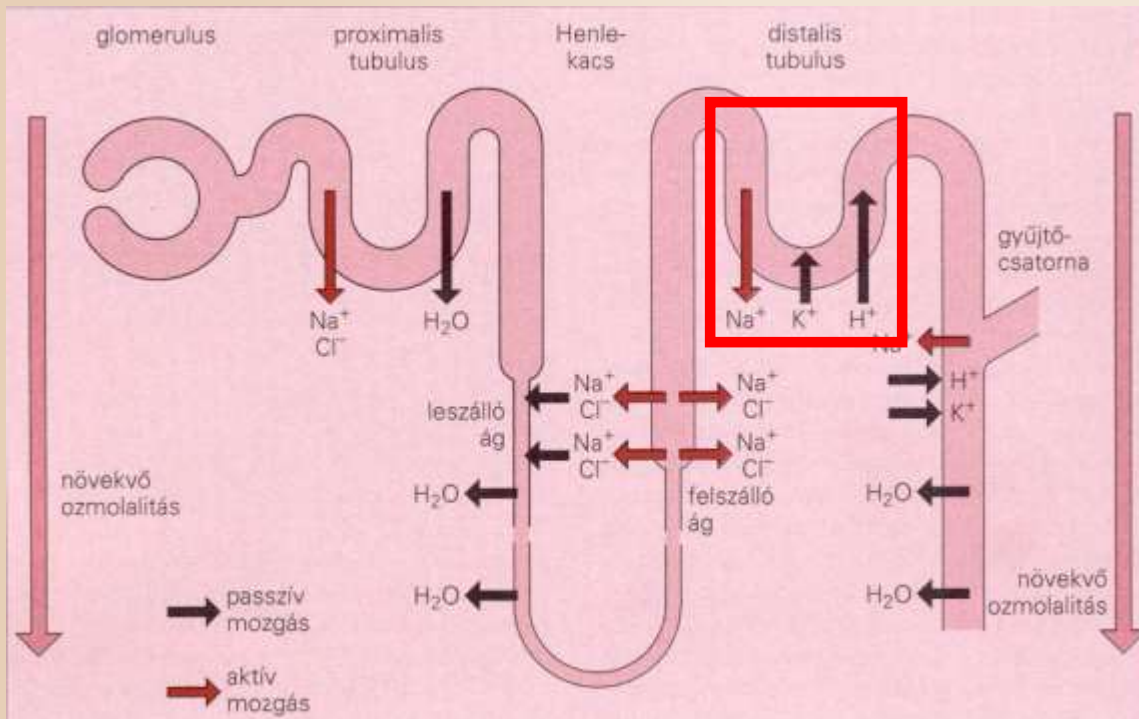
Aldoszteron szabályozott Na^+ visszaszívás

vérnyomásemelés!

Elektrokémiai gradiens

K^+ , H^+ ionok ürülése

NH_4^+ ürülés

Aldoszteron labordiagnosztika nehéz: 3 nagyságrenddel alacsonyabb koncentráció, mint a kortizolé

Ref. Tart.: fekvő: 29-145 ng/l

álló: 65-285 ng/l

Ref. Tart. kortizol:

8h-kor: 50-250 µg/l

éjszaka: < 50 µg/l

- Testhelyzet

- Só

- vízfogyasztás

} standardizálása

Renin diagnosztika

gyors önmérésztés → biológiai hatást szokás mérni

Primer mineralokortikoid túltermelés

zona glomerulosa adenoma

renin – angiotenzin rendszer nem érintett

Szekunder mineralokortikoid túltermelés

Ok: renin – angiotenzin rendszer fokozott működése
vesekeringési zavarok
veseelégtelenséghez vezető állapotok

-hipernatrémia → hipervolémia

- hipokalémia

Mineralokortikoid hiány

Primer: mellékvesekéreg pusztulása → Primer Addison-kór

-Hiponatrémia

-Hipovolémia

-Hiperkalémia

+ glükokortikoid hiány!

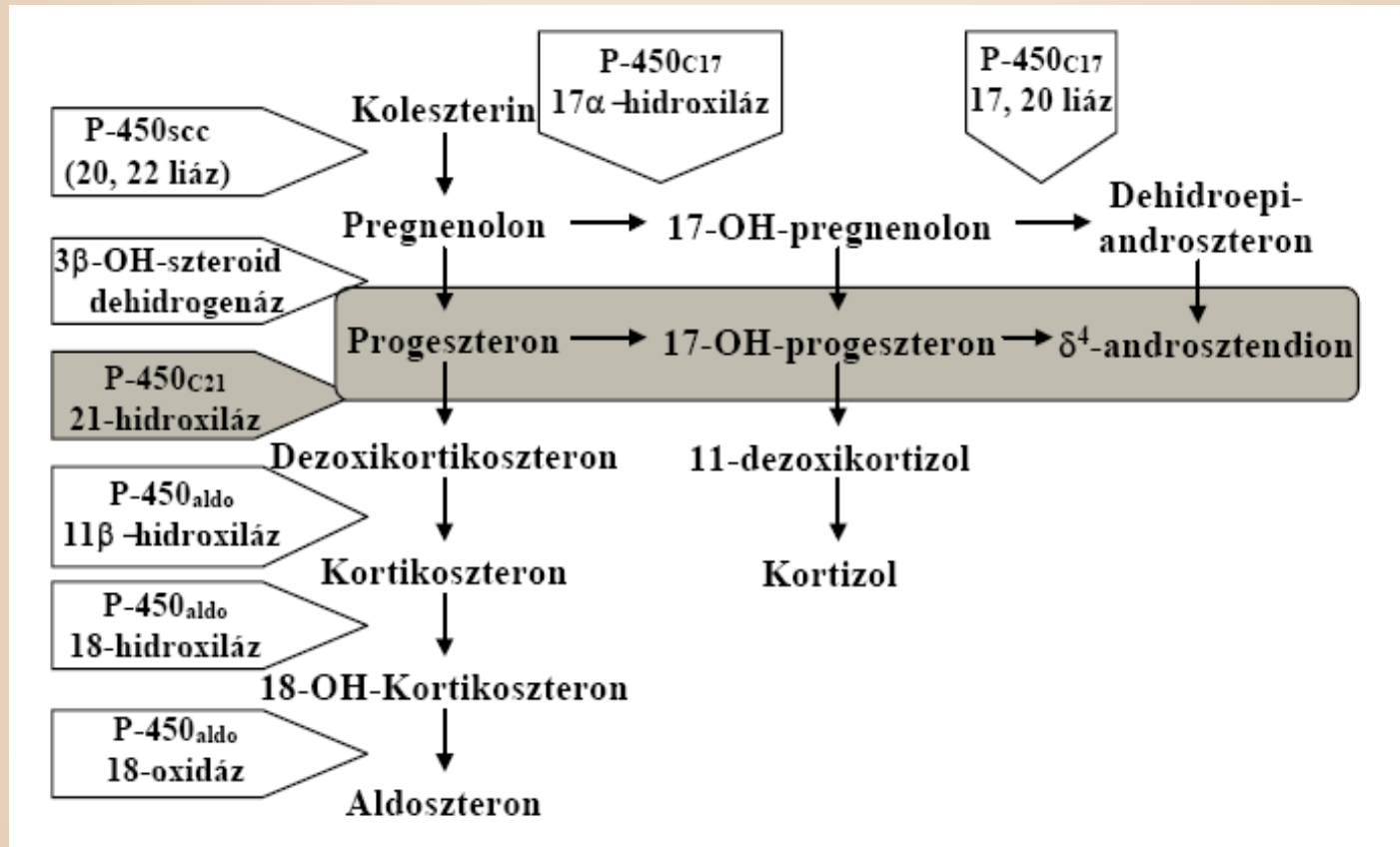
Szekunder Addison-kórban a mineralokortikoid rendszer nem érintett!

Szekunder hipoaldoszteronizmus: renin termelés károsodása (pl.: diabeteszes nefropátiában)

Sóvesztés androgenitális szindrómában

21-hidroxiáz deficiencia

Ok: mutáció a 6-os kromoszóma rövid karján a CYP21 génben

Enzimaktivitás kiesés

részleges

közel teljes

teljes

nem klasszikus

virilizáló

sóvesztő

forma

1/1000 elveszülés

1/15000 elveszülés

Glüko-/mineralokortikoid viszony

Hasonló szerkezet

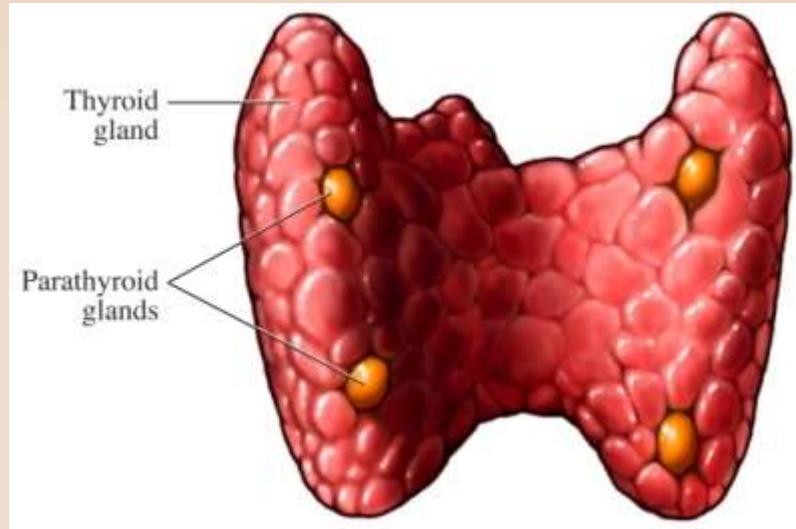
nem abszolút receptorspecifikusság/hatás

Glükokortikoid → mineralokortikoid hatás

Fordított helyzet nem jellemző: koncentrációviszonyok!

Mellékpajzsmirigy

4 db ~40 mg

Parathormon (PTH)

pre-pro-PTH → pro-PTH → PTH

115 aminosav

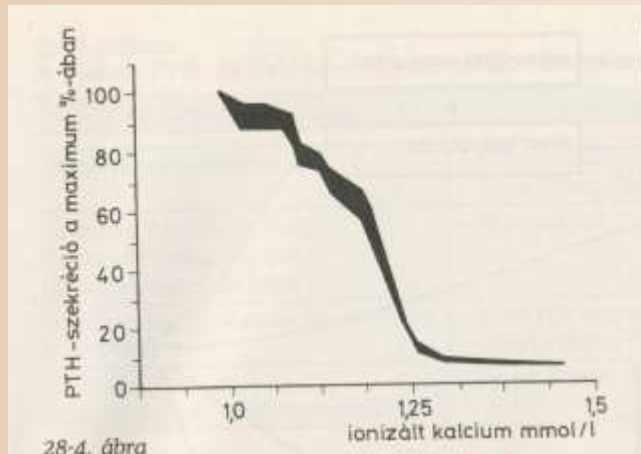
90 aminosav

84 aminosav

PTH szint reguláció:

Jelentős intracelluláris degradáció
Nehézségek a meghatározás során!

A reguláció alapja: plazma $[Ca^{2+}]$

Rendkívül érzékeny:

$\Delta 0.05\text{mM}$ már reagál

1 mM maximális PTH

1.3 mM minimális PTH

Kalciumszenzor: 7 TM szegmens fehérje

Hypokalcémia

Okok: D-vitaminhiány, veseelégtelenség

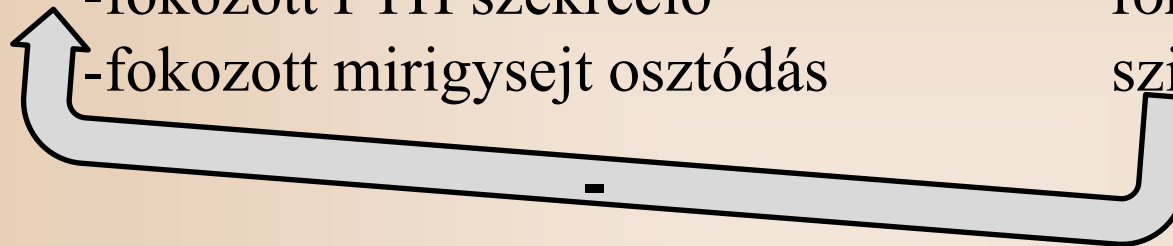
-fokozott PTH szekréció

fokozott kalcitriol

-fokozott mirigysejt osztódás

szintézis

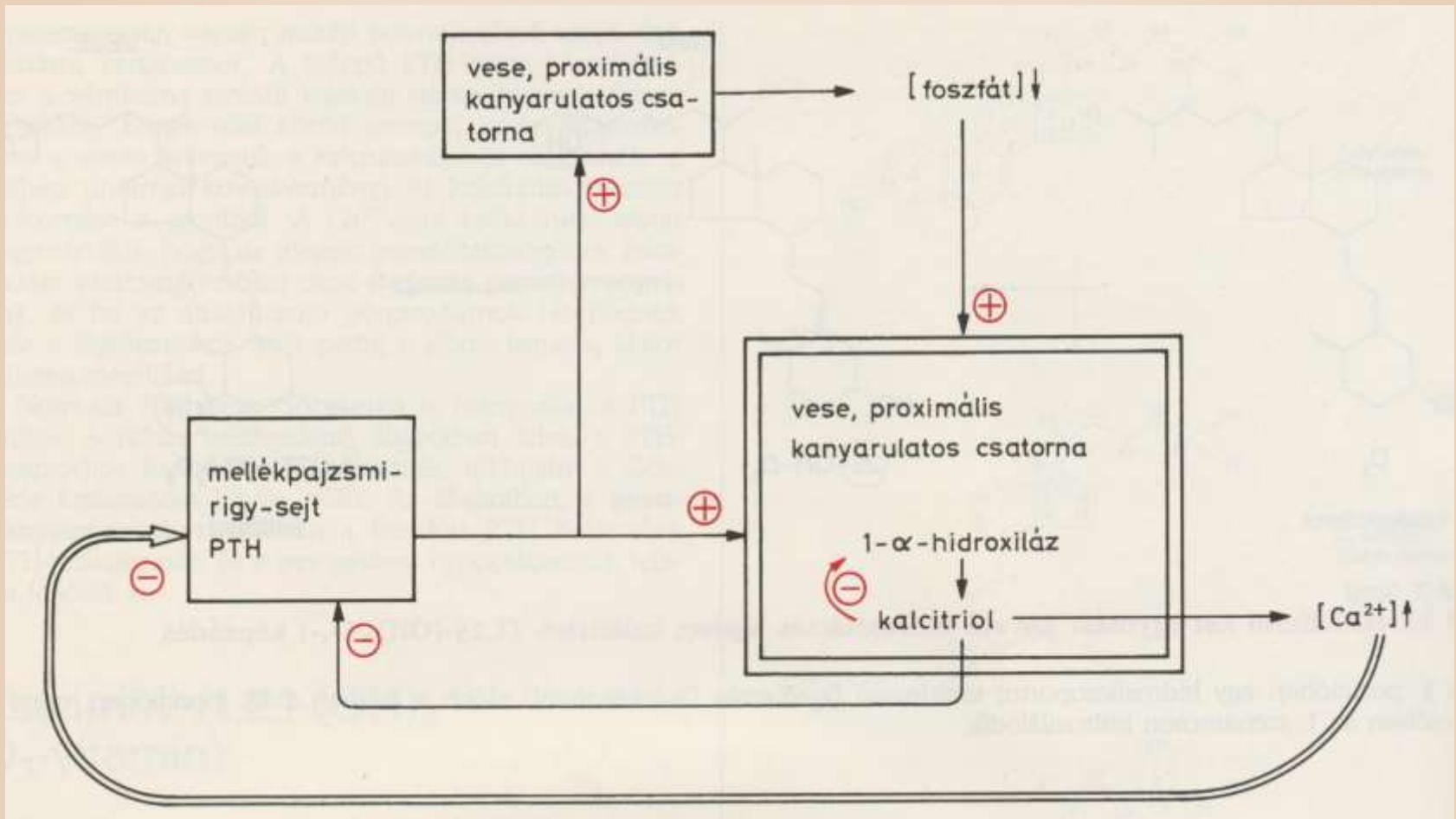

Rövid táv: plazma $[Ca^{2+}]$

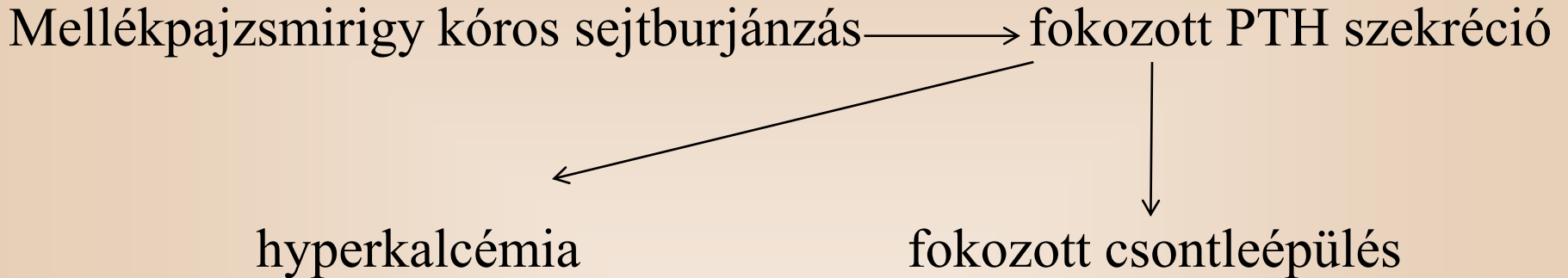
Hosszú táv: kalcitriol

PTH hatás

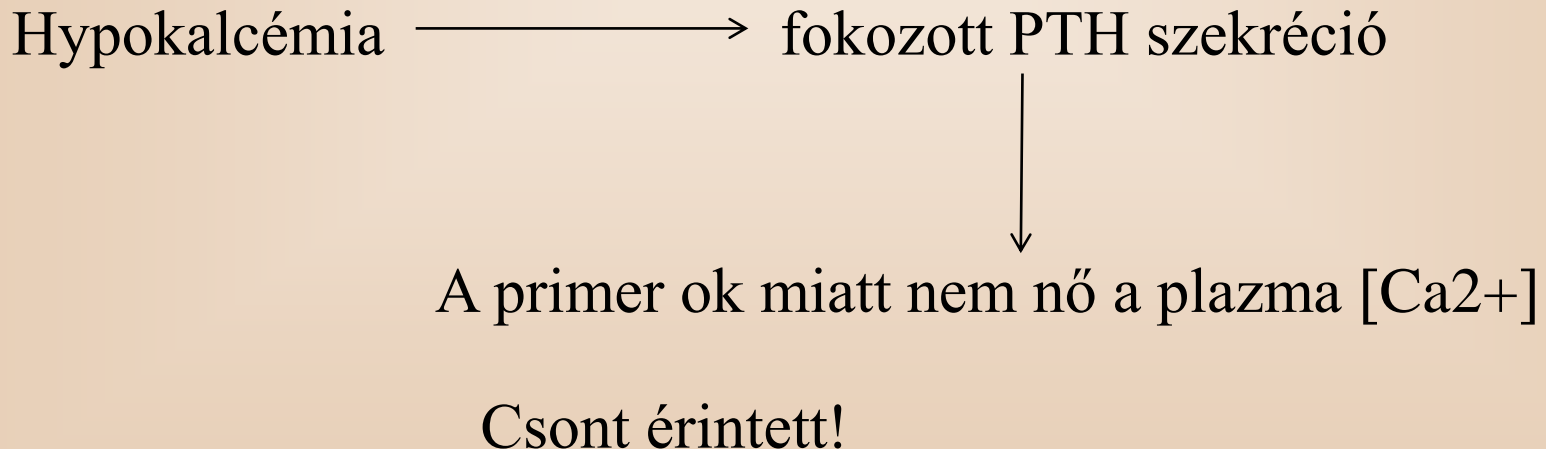
1. Disztális tubulus Ca^{2+} reabszorpció
2. Vese 1- α -hidroxiláz
3. 3. csontból történő Ca^{2+} felszabadulás

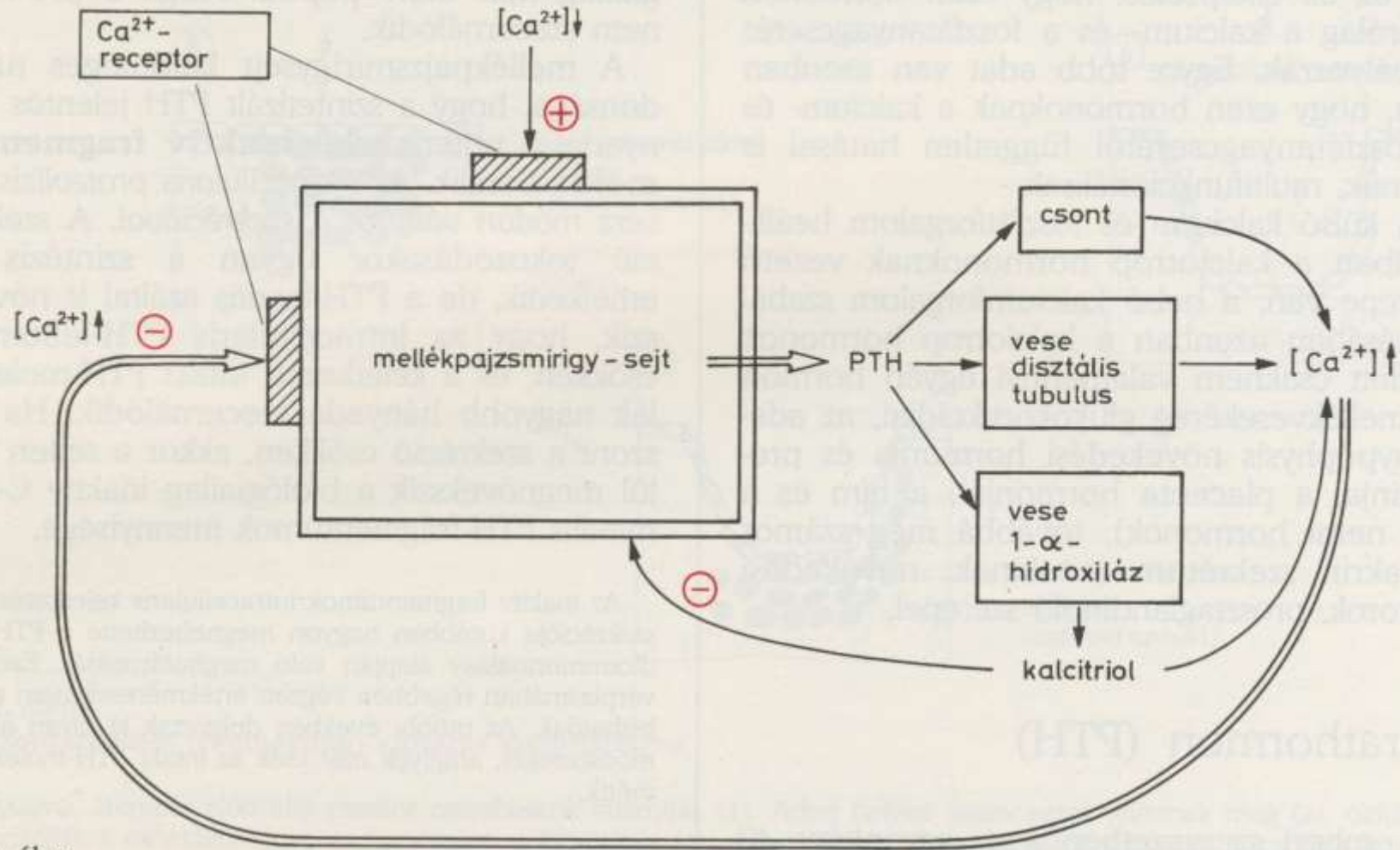
Primer hyperparatireozis

Szekunder hyperparatireozis

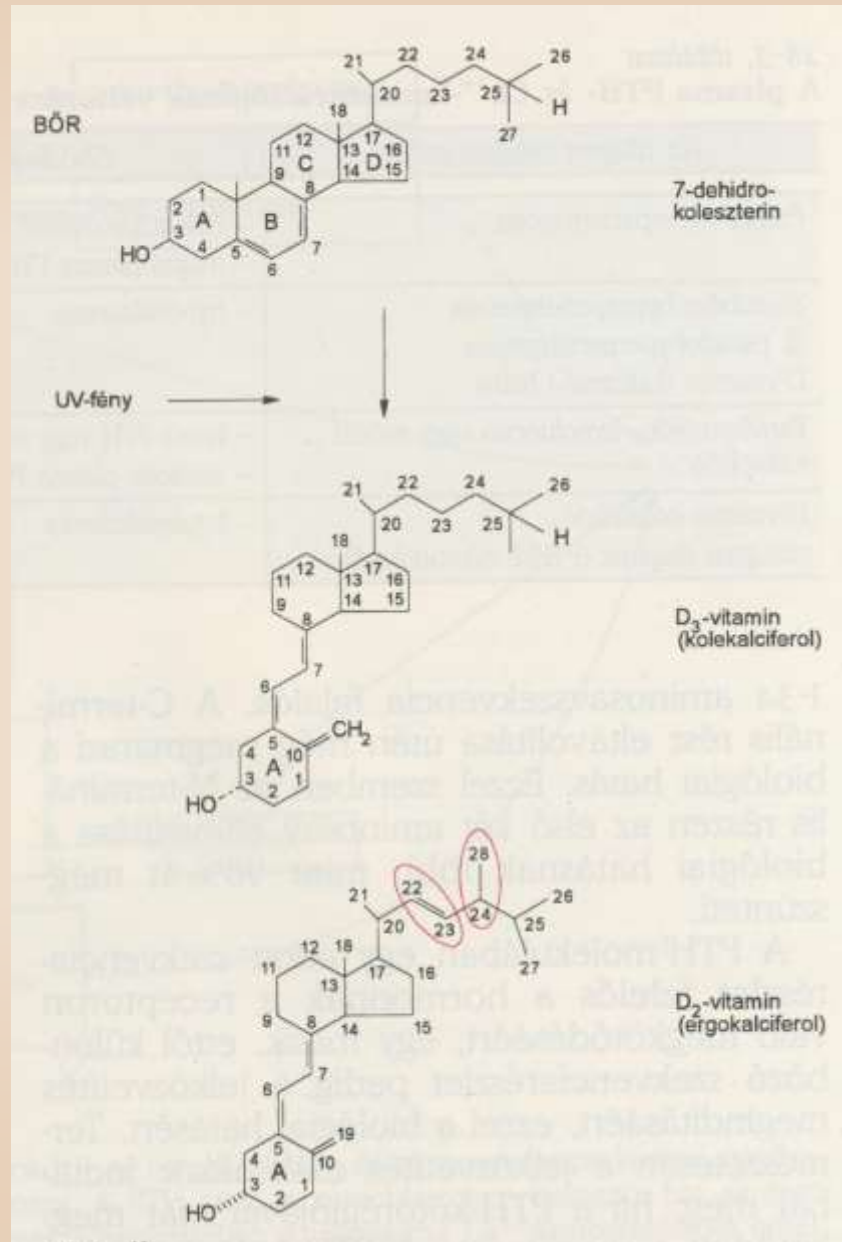

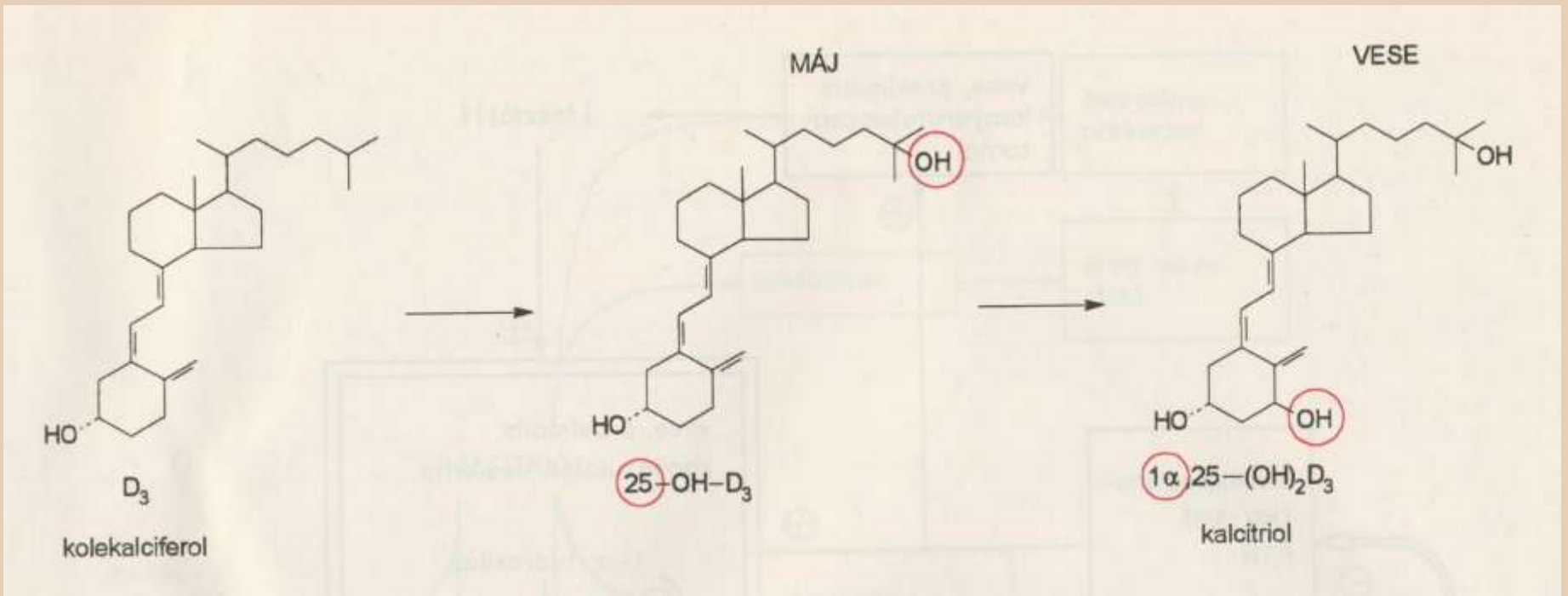
PTH hiány → plazma $[Ca^{2+}]$ lecsökken

↓
idegek ingerlékenysége megnő
vázizomgörcsök

↓
Légzőizmokra is áttérjedhet

Kalcitriol

nem regulált

alacsony biológiai
aktivitás

regulált 1- α -hidroxiláz
(PTH, PO₄)

3x feed back

1. $[Ca^{2+}] \uparrow \longrightarrow PTH \downarrow \longrightarrow 1\text{-}\alpha\text{-hidroxiláz} \downarrow$
2. $Kalcitriol \uparrow \longrightarrow PTH \downarrow$
3. $Kalcitriol \uparrow \longrightarrow 1\text{-}\alpha\text{-hidroxiláz mRNS} \downarrow$

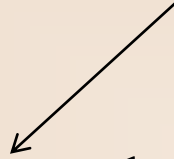
Rachitis

Kalcitonin

Pajzsmirigy C sejtjei termelik

Emelkedő $[Ca^{2+}]$ fokozza a kalcitonin szekréciót

Fokozza a Ca^{2+} csontszövetbe történő beépülését